

політиці комерційні банки значною мірою орієнтуються на ставку рефінансування Нацбанку при встановленні відсотків на свої кредитні та депозитні продукти, що пропонуються населенню. Незважаючи на зниження ставки рефінансування, кредитна активність комерційних банків продовжує залишатися низькою, а процентні ставки для більшості кінцевих позичальників – високими, і це стримує відновлення економічного зростання в країні.

На рис. 3 бачимо порівняння в динаміці змін ставок рефінансування центральних банків України, Білорусії та Росії. Тренди України та Росії є подібними, це означає, що керівництво банків одночасно реагувало на економічні зміни, також майже одночасною була реакція на світову фінансову кризу.

Сучасні інноваційні підходи в регулюванні кредитно-грошових відносин, добре відомі з теоретичної точки зору, не набули застосування на практиці.

Забезпечення економічного зростання України можливе лише в разі передбачуваного та низького рівня інфляції [3]. Забезпечення підтримання таких умов має бути одним із головних завдань економічної політики уряду.

Дієва кредитно-грошова політика повинна проводитися у руслі загальнонаціональної концепції антиінфляційної політики держави та бути спрямованою на розвиток у країні ринкових механізмів та сучасних інституцій регулювання відносин між суб'єктами ринку. Міжнародний досвід свідчить, що саме наявність розвиненої ринкової інфраструктури поряд з потужним фінансовим ринком та заснованим на сучасних наукових підходах управлінням грошово-кредитною політикою з боку Центрального банку країни забезпечить економічне зростання та приборкання інфляційних очікувань і дефляційних процесів.

1. Науковий альманах "Наукові підходи до оцінки масштабів тіншової економіки у фінансово-кредитній галузі та заходи щодо їхнього зниження". - М. – Фінанси та статистика. – 2005. 2. Вахненко Т. Фінансова стійкість держави / Т.Вахненко // Економіст. – 1999. – №7 – с. 58. 3. Сакс Дж., Лорен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход: пер.з англ. – М.: Дело, 1996. 4. Фридмен М. Если бы деньги заговорили: пер. з англ. – М.: Дело, 1996. 5. Фишер С. Довбуш Р., Шмаленз Р. "Економика": пер. з англ. – К.: Либідь, 1993.

Надійшла до редколегії 16.08.2010

I. Крупка, канд. екон. наук, доц.

ІНФЛЯЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Інфляція як економічне явище відоме з давніх давен. Проте це одна з найдошкульніших проблем сучасної економіки майже усіх країн світу. У роботі розглянуто сутність інфляції, її економічну природу та чинники, вплив на розвиток фінансового ринку й економіку загалом. Проаналізовано теорії інфляції різних економічних шкіл та їхні рекомендації щодо шляхів подолання цього феномену і стабілізації грошового обігу. З'ясовано особливості інфляційних процесів в Україні та визначено пріоритетні напрями боротьби з ними.

Inflation as the economic phenomenon is known from old time. However it one of the most sensible problems of modern economy of almost entire countries of the world. Essence of inflation is in-process considered, its economic nature and factors, influence on financial market development and economy on the whole. The theories of inflation of different economic schools and their recommendations are analysed in relation to the ways of overcoming of this phenomenon stabilizing of money circulation. The features of inflation processes and certainly priority directions are found out in Ukraine.

Постановка проблеми. З виникненням товарного господарства, появою грошей та товарно-грошових відносин таке явище як інфляція стає "надбанням" людства, своєрідною "хворобою" економіки окремих країн і регіонів, а в сучасних умовах з розвитком глобалізаційних процесів, набуває ознак епідемії, що надзвичайно швидко розповсюджується по всьому світі.

Соціально-економічні наслідки інфляції змушують економістів, як теоретиків так і практиків, знову і знову повертатися до вивчення природи цього надзвичайно складного соціально-економічного явища, вести пошуки шляхів її подолання. З огляду на досвід в подоланні інфляції як в Україні, так і в усьому світі, можна сказати, що така робота далека від завершення. Особливо гостро постає проблема інфляції у кризові періоди. При цьому немає значення, якою буде криза – пов'язана з перевиробництвом чи недовиробництвом, валютна чи кредитна – усі вони призводять до перерозподільчих процесів у сфері фінансів, формою прояву яких стає інфляція. Вона є своєрідною захисною реакцією економіки та суспільства загалом на незадовільну організацію господарського життя в країні. Механізм інфляції дає змогу перекидати відповідальність за порушення економічних законів, принципів, правил ведення бізнесу на якомога ширше коло суб'єктів економічної системи. Таким чином, для одних інфляція – це стихійне лихо у галузі фінансів, а для інших своєрідне благо. Людство практично змиралося з її наявністю. У сучасному розумінні багатьох економістів інфляція цілком допустима, якщо її величина є незначною. Це пов'язано з тим, що в її основі можна побачити як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Проте у кризові періоди рівень інфляції суттєво зростає, що спонукає уряди до застосування рішучі-

ших заходів для її подолання, оскільки така інфляція спричиняє руйнівні наслідки для фінансового ринку зокрема й економіки загалом.

Відтоді як Україна відмовилась від адміністративно-планової економіки, відкрита інфляція стала невід'ємною рисою економічного і соціального життя нашої держави та є однією з головних проблем, вирішення яких уряд відносить до пріоритетних завдань. Загальновідомо, що з розвитком економічних перетворень системного характеру у національній економіці дедалі гострішою в Україні ставала проблема інфляції, яка набула загрозливих масштабів у 1992-93 рр. У цей час інфляція стала відігравати найважливішу роль у поглибленні системної кризи в Україні. Водночас започаткування 1994 р. економічних реформ за програмами МВФ, які враховували не всі особливості реального стану української економіки, призвело лише до подальшого поглиблення економічної кризи, зменшення обсягів виробництва, зростання відкритого і прихованого безробіття. Інфляція, яка і тепер є в Україні, та ті засоби, за допомогою яких ведеться з нею боротьба, негативно впливають на економічну активність. Вони не тільки гальмують процес ринкової трансформації економічної системи, а й створюють серйозні перепони на шляху економічного розвитку суспільства. З огляду на це проблема інфляції є актуальною як для економічної науки, так і для практики державного управління в умовах післякризового відновлення економічної активності в країні.

Водночас в економічній теорії існують різні погляди на сутність і причини інфляції. У вітчизняній науці та у владних колах України нині переважають погляди на це явище винятково як на грошовий феномен, пов'язаний з надмірною емісією грошей. Через це боротьба з нею

провадиться в напрямі адміністративного зменшення емісії. Однак жорстке обмеження приросту грошової маси не могло не вплинути на стан фінансового ринку й національної економіки, спровокувавши подальше загострення системної кризи. Це виявилось у поглибленні спаду виробництва, збільшенні безробіття, різкому зростанні бюджетної, взаємної та інших видів заборгованості, помітному посиленні кризи неплатежів. А інфляція, хоча й змінила форму, проте не зникла.

Такий стан речей потребує розвитку системного підходу до розгляду інфляції. Цей підхід мав багато прихильників не тільки в західній, а й у радянській економічній літературі, а нині його подальше розроблення в специфічних умовах ринкової трансформації економічної системи України стає надзвичайно важливою проблемою. Це пов'язано з тим, що сучасна інфляція в Україні виявила себе як системне явище, якому притаманні розгалужені зв'язки не тільки з грошовим обігом та фінансовим ринком, а й з усією економічною системою суспільства, яка проходить етап ринкової трансформації. За таких умов створити дієвий механізм приборкання інфляції можна лише за системного підходу, який урахує всю сукупність специфічних національних особливостей.

Актуальність цього дослідження визначається тим, що інфляція є однією з найгостріших проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу, проникає у всі сфери економічного життя і починає їх руйнувати. Від неї страждає держава, виробництво, фінансовий ринок, але найбільше – люди.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідженням сутності, причин, наслідків та методів подолання інфляції присвячені наукові праці як зарубіжних так і вітчизняних авторів, зокрема В. Андрущенко, О. Василюк, А. Гальчинського, В. Гейця, Є. Гайдара, А. Давидова, С. Дзюбика, Е. Долана, А. Ілларіонова, Б. Квашука, Дж. Кейнса, О. Кириленко, С. Ковальчука, С. Корабліна, Я. Корнаї, Л. Красавіної, О. Лаврушина, І. Лукінова, І. Лютого, А. Маршалла, О. Мельника, В. Найдюнова, В. Опаріна, С. Панчишина, А. Пігу, І. Радіонової, М. Савлука, Дж. Сакса, П. Самуельсона, В. Степаненка, Л. Томашик, М. Туган-Барановського, В. Федосова, І. Фішера, А. Філіпса, М. Фрідмена, В. Черняка, А. Чухна та багатьох інших.

Мета статті. Незважаючи на значні здобутки в дослідженні проблем інфляції та антиінфляційної політики, їх специфіка в період ринкової трансформації економічної системи України вивчена та висвітлена ще в недостатній мірі. Необхідно, враховуючи сьгоднішні реалії, переосмислити загальну модель ринкової трансформації національної економічної системи, а також особливості та роль інфляції в цьому процесі загалом та впливові на формування і розвиток фінансового ринку зокрема, визначивши ефективні методи її регулювання.

Виклад основного матеріалу. У сучасній ринковій економіці доволі поширеним є процес знецінення грошей, тобто зменшення їхньої купівельної спроможності внаслідок зростання цін, з огляду на це за грошовою одиницю можна купити дедалі меншу кількість товарів і послуг. Для означення такого явища економісти використовують поняття *інфляція* (від лат. *inflatio* – роздування, здуття). Уперше цей термін застосовано в середині XIX ст. З огляду на випуск великої кількості паперових доларів для фінансування громадянської війни в США (1861-65). З того часу він увійшов у науковий та громадський ужиток.

Водночас економісти часто його вживають і для характеристики грошового обігу більш ранніх епох, зокрема, Франції – під час Французької революції 1789-91 рр.

та наполеонівських війн, Великої Британії – у період війни з Наполеоном на початку XIX ст., Росії – наприкінці XVIII – початку XIX ст. та ін. Зазвичай, це були періоди війн чи внутрішніх політичних або соціальних потрясінь [6, с. 215]. Проте у світовій економічній історії виділяють два випадки різкого зростання цін, що пов'язане зі зниженням вартості благородних металів:

1) після відкриття Америки у європейські країни почало надходити багато золота й, особливо, срібла з Мексики та Перу. За перші 50 років XVI ст. видобуток срібла зріс у понад 60 разів, що спричинило зростання товарних цін у 2,5–4 рази наприкінці століття;

2) після відкриття та розроблення золотоносних родовищ 1848 р. у Каліфорнії (США) та 1851 р. у Вікторії (Австралія). У цьому разі зростання видобутку золота перевищило 600 %, а ціни зросли на 25–50 % у золотому світі [12, с. 93]. Однак з відмовою у 1971-76 рр. від золотого стандарту після реорганізації Бреттон-Вудської системи інфляція стала цілком природним і постійним явищем. Найчастіше її тлумачать як знецінення грошей через зростання цін або просто як процес зростання цін [5, с. 234; 8, с. 203; 14, с. 891].

Проте зростання цін, як справедливо зазначає М. І. Савлук [6, с. 213], не є єдиною ознакою інфляції – це складніше соціально-економічне явище. Вона можлива і без зростання цін, зокрема, коли знецінення грошей набуває форми хронічного товарного дефіциту за фіксованих державою цін. У цьому разі грошова одиниця формально може не знецінюватися, проте знецінюються загалом грошові доходи економічних суб'єктів через так звані "примусові" заощадження, оскільки немає змоги витратити їх на купівлю дефіцитних товарів. За таких умов заощадження набувають великих розмірів, виникає так званий "інфляційний навіс", під тиском якого держава планово підвищує ціни, як це неодноразово було в СРСР. Найрадикальнішим заходом проти "інфляційного навісу" є лібералізація цін без індексації заощаджень, унаслідок чого вони просто "згоряють" від інфляції, як це трапилося в Україні в період 1992-94 рр.

Сьогодні інфляція – одна з найгостріших проблем економіки. У світі немає країни, яка б у другій половині XX ст. – на початку XXI ст. так чи інакше не зазнала б утрат від інфляції. З огляду на це дослідження з проблем інфляції, її причин та шляхів подолання є актуальними для більшості країн світу, зокрема рівень інфляції у розрізі країн щорічно подають у статистичному довіднику ЦРУ. Дуже гостра проблема інфляції і для національної економіки.

Інфляція – це зниження купівельної спроможності грошей унаслідок зростання загального (середнього) рівня на товари та послуги в країні за певний період. Водночас ціни різних товарів можуть зростати неоднаковими темпами, тому не потрібно думати, що обов'язково підвищуються ціни на всі товари й послуги. У роки помірної інфляції ціни на окремі товари можуть навіть знижуватися. Зниження середнього рівня цін у країні є протилежним (оберненим) процесом до інфляції, його називають *дефляцією*. У сучасній економіці таке явище трапляється зрідка і на короткий термін, зазвичай, є сезонним (наприклад, ціни на сільськогосподарську продукцію зменшуються після збирання врожаю). Однак дефляція характерна для Японії (у межах -1 %), а також час від часу трапляється в інших країнах [21].

Форми прояву інфляції еволюціонували разом з розвитком грошових систем. В епоху функціонування металевих грошових систем зростання цін було зумовлене псуванням монет або зниженням вартості грошового металу. У період запровадження паперових грошей цей процес відбувався шляхом зменшення золото-

го вмісту банкнот, тобто зменшували кількість золота, на яку їх обмінювали. У сучасній грошовій системі головною формою прояву інфляції стало знецінення грошових знаків щодо вартості товарів (у тому числі й золота) та послуг (так звана цінова інфляція); зменшення обмінного курсу національної грошової одиниці щодо інших валют (девальвація), формування товарного дефіциту (інфляція заощаджень – знецінення грошей виявляється у зростанні вимушених заощаджень, зазвичай, виникає в разі державного регулювання (фіксації) цін і доходів) тощо.

Основою інфляційного зростання цін є різноманітні, проте доволі часто взаємопов'язані чинники. Інфляція, її причини та сутність – предмет дослідження різних течій економічної науки. Економісти давно намагаються з'ясувати причини інфляції, щоб запропонувати ефективні методи боротьби з нею та її негативними соціально-економічними наслідками. У світовій економічній науці є низка напрямів і шкіл, які неоднаково пояснюють причини виникнення (появи) інфляції. Складність та багатогранність інфляційних процесів поки що заважає дослідникам дійти спільного погляду щодо причин інфляції, а тому існують і різні підходи щодо формування антиінфляційних заходів.

Економісти XVIII-XIX ст. тлумачили інфляцію винятково як явище у грошовій сфері. Однією з найстаріших концепцій інфляції є кількісна теорія грошей, головний постулат якої – відоме твердження англійського філософа XVIII ст. Д. Г'юма про те, що будь-яка зміна кількості грошей в обігу веде до пропорційної зміни абсолютного рівня цін на товари і послуги [3, с. 576].

Американський економіст І. Фішер 1911 р. сформулював кількісне рівняння обміну:

$$MV = PQ,$$

де M – кількість грошей в економіці; V – швидкість обігу грошей; P – рівень цін; Q – обсяг виробленої продукції. З цього рівняння випливає, що за сталої швидкості обігу грошей їхня кількість в економіці визначає рівень цін P , оскільки обсяг виробленої продукції Q визначають фактори виробництва і виробнича функція. Інакше кажучи, з кількісної теорії грошей випливає, що рівень інфляції в країні залежить від кількості грошей, яка перебуває в обігу. Прихильники кількісної теорії грошей нині стверджують, що центральний банк, який визначає пропозицію грошей, повністю може контролювати темп інфляції.

Марксистська теорія інфляції виходить з того, що золоті гроші не знецінюються. Згідно з цією теорією, інфляція виникає лише тоді, коли паперових грошей, які представляють в обігу золоті, випущено понад ту кількість золотих, яка потрібна для нормального товарообігу [13].

Дж. М. Кейнс розвинув теорію інфляційного розриву, згідно з якою інфляція виникає тоді, коли сукупні видатки перевищують обсяг національного продукту. Вчений та його послідовники вважають, що збільшення попиту з боку держави та підприємців приводить до збільшення виробництва і зайнятості. Водночас збільшення попиту населення призводить до інфляції, оскільки він (попит) є невиробничим. З огляду на це рекомендують стимулювати приватні та державні інвестиції, проте обмежувати заробітну плату працівників. У цій концепції активну роль відіграє, за словами Дж. М. Кейнса, "ефективний", або грошовий, попит, який і створює грошову масу. Причому Дж. М. Кейнс розглядає два види інфляції:

✓ *напівінфляція* – таке збільшення грошової маси за умов безробіття, яке не створює небезпеки, бо не стільки призводить до зростання цін, скільки сприяє залученню безробітних до процесу виробництва;

✓ *справжня інфляція* – можлива за досягнення повної зайнятості, коли зростання грошової маси цілком виявляється у зростанні цін на товари та послуги.

З огляду на це Дж. М. Кейнс рекомендував знижувати не номінальну, або "грошову" заробітну плату, яка є "непіддатливою" через відчайдушний супротив працівників, а провадити "гнучку інфляційну грошову політику", яка в підсумку призведе до зниження реальної заробітної плати [2, с. 96–98].

Натомість представники монетаризму стверджують, що єдиною причиною інфляції є надмірний темп приросту грошової маси порівняно з темпами зростання реального ВВП:

$$iP = iM \times iV / iQ,$$

де iP – індекс цін, iM – індекс грошової маси, iV – індекс швидкості обороту грошей, які перебувають в обігу, iQ – індекс реального ВВП. Таким чином, темпи інфляції прямо пропорційні до темпів приросту грошової маси і темпів збільшення швидкості обігу грошей та обернено пропорційні до темпів приросту реального ВВП. На думку монетаристів, наявність у формулі параметра iQ не змінює грошової природи інфляції (інфляція завжди та всюди є грошовим явищем [19, с. 109]). Зменшення обсягів національного продукту за стабільного рівня грошової маси призводить до підвищення темпів інфляції, оскільки меншу кількість продуктів обслуговує попередня кількість грошей (як це було в США у 1940-х та 1970-х рр.) [4, с. 53; 7, с. 128].

Вони для недопущення інфляції пропонують дотримуватися у монетарній політиці так званого грошового правила. Згідно з цим правилом, темп зростання пропозиції грошей має дорівнювати темпові економічного зростання, який для більшості розвинутих країн становить 3-5 % за рік. Стверджуючи, що збільшення грошової маси (створення нових грошей) може призводити до зростання цін, монетаристи наголошують, що цілком очевидним цей взаємозв'язок стає лише за високого зростання пропозиції грошей, відображаючи нелінійність цієї залежності. Однак між збільшенням грошової маси і темпами інфляції існує часовий проміжок (лаг).

Монетаристи заперечують некейнсіанські заходи антициклічного регулювання, розглядаючи розвиток промислового циклу як зміну інфляції (піднесення) та дефляції (криза, спад). Звідси вони роблять висновок: оскільки інфляція призводить до збільшення промислового виробництва, то її потрібно підтримувати в помірних розмірах. Ця концепція тривалий час була панівною в економічній теорії і монетарній практиці.

Як бачимо, проблема інфляції, а відтак і антиінфляційної політики є доволі дискусійною – як у наукових, так і в політичних колах. Однак фактично представники всіх економічних шкіл сходяться на тому, що інфляція – це процес знецінення грошей, щоправда причини цього вони тлумачать по-різному.

Світова наукова думка в процесі еволюції сформувала такі концепції щодо причин зростання цін:

✓ кількісна теорія, що декларує жорстку залежність динаміки цін від динаміки грошової маси;

✓ концепція надмірного попиту, спричиненого немонетарними чинниками, обґрунтована Дж. М. Кейнсом;

✓ концепція зростання грошових витрат виробництва (некейнсіанців);

✓ грошова теорія неокласиків (монетаристів) та ін.

Проте на сучасному етапі розвитку теорії грошей та інфляції позиції представників всіх наукових шкіл з цієї проблеми значно зблизились і панівною виявилась

концепція багатофакторного зростання цін та інфляції [10, с. 7].

Згідно з концепцією багатофакторності інфляції усі її чинники поділяють на дві групи: 1) зростання попиту внаслідок збільшення пропозиції грошей; 2) зростання витрат на виробництво та реалізацію продукції. Концепція багатофакторності інфляції ґрунтується на принципах системності, оскільки враховує взаємозв'язок монетарних процесів із процесами виробництва. Це робить її науково достовірнішою. Тому сьогодні поглиблено вивчають чинники кожної з цих двох груп, механізми їхнього впливу на динаміку цін та інфляцію, а також характер і способи реагування на їхню дію, зазначаючи, що нейтралізація чинників першої групи – перш за все, завдання центральних банків, а другої – органів економічного регулювання (уряд, Міністерство економіки, Міністерство фінансів та ін.).

Отже, інфляцію сьогодні розглядають як багатофакторне та багатоаспектне явище, причини якого різноманітні і, зазвичай, діють одночасно. Серед головних причин інфляції виділяють такі: зростання грошової маси вищими темпами порівняно зі зростанням національного продукту (тобто економічно необґрунтована емісія грошей); дефіцит державного бюджету; зростання внутрішнього та зовнішнього боргу; мілітаризація та бюрократизація економіки; монополії та необґрунтовані привілеї; особливості структури національної економіки, незбалансованість зовнішньоекономічних зв'язків країни, доларизація й неплатежі в економіці та її бартеризація, інфляційні очікування та ін.

Поряд з зазначеними вище причинами інфляційне зростання цін зумовлене більш глибокими чинниками, які є довготривалими та основоположними і перебувають як у сфері грошового обігу, так і в сфері виробництва й доволі часто зумовлені економічними та політичними відносинами в країні. Конкретні причини ніби накладаються на більш глибокі, усталені диспропорції, які є в основі інфляційного зростання цін. До таких чинників грошового обігу належать: перенасичення сфери обігу надлишковою грошовою масою, здебільшого внаслідок емісії грошей для покриття дефіциту державного бюджету; перенасичення кредитами національної економіки; збільшення швидкості обігу грошей; заходи уряду з підтримки валютного курсу національної грошової одиниці тощо. До негрошових – циклічний розвиток економіки; монополізація; чинники пов'язані зі структурними диспропорціями в національній економіці; державна економічна політика, передусім податкова, політика цін; політична нестабільність у країні і соціальна активність населення (страйки в базових галузях економіки); соціальні чинники, до яких зачисляють прийняття соціальних програм і рівень їхньої реалізації, методи фінансування соціальних програм тощо.

Головні чинники інфляції є внутрішніми, проте є й такі, що формуються за межами національної економіки. Наприклад, зростання цін на сировину та енергоносії на світовому ринку, світові кризи (валютні, фінансові, економічні та ін.), нелегальний експорт та імпорт тощо. Знання джерел інфляції важливе для вироблення конкретних заходів боротьби з нею.

Економічні дослідження свідчать, що загальний рівень і динаміку цін формують головною мірою ціни на продукцію паливно-енергетичного комплексу, електроенергію, транспорт, а також на продукцію обробної промисловості, будівельної галузі, сільського господарства [18, с. 89].

Причини інфляції доволі часто взаємодіють і підсилюють одна одну. Наприклад, інфляційні очікування призводять до того, що населення переводить заоща-

дження в іноземну валюту, а продавці з цих же міркувань пропонують купувати товари за валюту. У підсумку зростає доларизація економіки, що посилює інфляцію, тобто формується виток інфляційної спіралі. Інфляція не виникає раптово, а розвивається поступово як тривалий процес, який можна розділити на дві стадії: на першій темпи зростання грошової маси випереджають знецінення грошей, але поступово вони зменшуються; на другій – темпи знецінення грошей випереджають темпи зростання їхньої пропозиції.

Пошуки шляхів подолання інфляції в Україні, як і вирішення інших проблем сьогодення, необхідно здійснювати на основі проведення теоретичних досліджень та узагальнень, визначення причин, що їх породжують. Оскільки інфляція – це багатофакторне економічне явище, то її подолання вимагає запровадження комплексу заходів, які повинні враховувати усі її аспекти. Водночас їх реалізація повинна мати тривалий та системний характер. Одиничні та короткострокові заходи, як правило, успіху не приносять. Проте з огляду на те, що в Україні часто міняються уряди, а разом із ними і програми діяльності, розраховувати на успіх у цій сфері дуже складно. Розв'язання, у пожежному порядку, найдошкульніших сучасних проблем, безперечно сприяє пом'якшенню дії інфляційних чинників, проте не дає змоги їх подолати остаточно [11, с. 313].

Нині серед переліку антиінфляційних заходів, які реалізують центральні органи влади, можна виділити ті, що направлені на подолання фінансової кризи в Україні. Зокрема, Закон України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів в Україні" передбачає створення Стабілізаційного фонду, кошти якого будуть спрямовані на надання фінансової підтримки окремим сегментам ринку [9]. Згідно з Указом Президента "Про додаткові заходи щодо подолання фінансової кризи в Україні" пропонується запровадження механізмів захисту національного товаровиробника, тимчасове квотування імпорту окремих товарів, запровадження до стабілізації фінансово-економічної ситуації мораторію на підвищення цін суб'єктів природних монополій тощо [17].

Доречно зауважити, що майже всі країни з ринковою економікою на шляху розвитку стикалися з проблемами інфляції. Дослідження їхнього досвіду дає відповіді на багато запитань. Однак в Україні своя специфіка – відсутність самоналаштуваної, саморегулювальної ринкової економічної системи. Багато причин і чинників, які зумовлюють інфляцію в Україні, взагалі не належать до сфери економіки. Нині можна стверджувати, що оскільки інфляція породжена диспропорціями національної економіки за умов переходу України до ринкового способу господарювання і розірвання традиційних зв'язків з колишніми союзними республіками, то домінантою в антиінфляційній стратегії і політиці повинен бути виробничий аспект. У боротьбі з інфляцією першочерговим завданням є зростання обсягів виробництва, ефективна інвестиційна політика, формування стабільної макроекономічної структури ринку для поступового вирівнювання диспропорцій національної економіки та забезпечення зростання купівельної спроможності населення, розвитку фінансового ринку.

Висновки. Дослідження теоретичних основ та особливостей інфляції в Україні дає змогу зробити такі висновки:

Інфляція – це не лише феномен сфери грошового обігу, це – системне явище, пов'язане з впливом усієї економічної системи суспільства. Поява інфляції є результатом порушення загальної економічної рівноваги, яка характеризує стан суспільного відтворення в ціло-

му. Зазвичай ці порушення обумовлені дією цілої низки різних чинників, які характеризують вплив різних сфер економічних відносин і стають окремими елементами під час дослідження інфляції як системного явища. Водночас грошово-кредитний елемент хоча і є головним у процесі виникнення інфляції, але він не є єдиним, який визначає появу цього явища. Розв'язання завдання зниження рівня інфляції, а тим паче її подолання, можливе лише за системного підходу, коли буде задіяно заходи адекватні чинникам, що її спричиняють.

Аналіз чинників інфляції показав, що на різних етапах роль окремих чинників та їх вплив на загальний інфляційний процес весь час можуть змінюватись. І тому тільки системний підхід до розгляду всіх чинників інфляції може дати цілісне уявлення про природу інфляційних процесів. У разі однакової спрямованості впливу різних чинників виникає ефект синергії.

Інфляція негативно впливає на всі сторони життя суспільства. Вона знецінює результати праці, заощадження фізичних та юридичних осіб, не сприяє довготривалим інвестиціям і економічному зростанню, а за обтяжувальних обставин призводить до краху реального сектору економіки. Висока інфляція практично паралізує фінансовий ринок, руйнує грошово-кредитну систему, що посилює вплив фінансових ресурсів у торгово-посередницькі операції і прискорює "втечу" капіталу з країни, спричиняє витіснення з внутрішнього обігу національної грошової одиниці іноземною валютою, обмежує можливість фінансування державного бюджету. Інфляція знецінює доходи населення, особливо зайнятого в бюджетній сфері, є найефективнішим засобом перерозподілу національного багатства – від найбідніших до найбагатших, посилюючи соціальну диференціацію суспільства. Інфляція підриває соціально-політичну стабільність суспільства, сприяє розвитку в ньому популістських, авторитарних, диктаторських тенденцій.

Реалізація рекомендацій різних економічних шкіл, які реалізуються в Україні не дає обіцяних результатів, оскільки у своїй більшості суб'єкти фінансової системи та органи управління їх не дотримуються. Як відомо, в Україні інфляція зростає і за зниження реальної заробітної плати, зростання кількості безробітних та обсягів виробництва окремих товарів, зокрема зернових, металу тощо. Однією з головних причин, яка сприяла бурхливому розвитку інфляційних процесів в Україні, стала непослідовність у здійсненні економічних реформ.

Історичний досвід, у тому числі й України, засвідчує, що коли інфляція набуває тривалого характеру, а її розміри та інтенсивність переходять допустимі межі, то відбувається рух усієї економіки по шляху внутрішньої деградації. Такий рух перетворюється на джерело кризи тієї економічної системи, яка спричинила інфляцію. І якщо правлячі кола вчасно не починають гальмувати інфляційні процеси, то в такому разі можливі серйозні соціально-економічні та політичні наслідки на зразок зростання соціальної напруги, стихійних вибухів невдоволення тощо, що може призвести до зміни політичного керівництва країни та впливає на загальний напрям руху економічної системи.

Державна фінансова політика повинна охоплювати не лише пріоритетні напрями розвитку, які пов'язані з інноваціями та інвестиціями, що безумовно важливо, а й галузі та окремі виробництва, які в силу об'єктивних та суб'єктивних чинників є генераторами інфляції. Здійснення постійного моніторингу та контроль за цінами, що намагається здійснювати Уряд України, має позитивні наслідки з їх стримування, оскільки впливає на суб'єктивні чинники їхнього зростання, проте вирішити проблеми об'єктивного характеру не в змозі. У зв'язку з цим необ-

хідним є розроблення багаторічної програми направленої на зростання обсягів виробництва таких галузей як сільське господарство, переробна промисловість та житлове будівництво. Саме ці галузі, а також комунальне господарство знаходяться найближче до споживача, покликані задовольняти його первинні потреби.

Крім того, важливо приділяти особливу увагу галузям, які поставляють на ринок сировину та паливно-енергетичні ресурси. Як перша так і друга група галузей є монополістами. Від їх послуг практично не можуть відмовитись як населення, так і економіка загалом. Інфляційні процеси, що тут постійно зароджуються, у багатьох випадках з об'єктивних причин, повинні стримуватися державою за рахунок її фінансових ресурсів та інших важелів впливу, щоб не допускати лавиноподібного зростання інфляції у національній економіці загалом.

Найважливішим завданням економічної політики на сучасному етапі є подолання сучасної економічної кризи. А це об'єктивно потребує більшої послідовності в трансформації економічної системи України. Лише на цій основі можливе відновлення економічного зростання. Без виконання останньої умови вирішити інші соціальні та економічні проблеми сучасної України, у тому числі й проблему інфляції неможливо. Отже, антиінфляційна політика нині має бути спрямована не стільки на припинення інфляції взагалі, скільки на зведення її до прийнятного рівня, який не просто пом'якшив би її найбільш згубні наслідки, а надав би інфляції конструктивної спрямованості, зробив би її важелем стимулювання позитивних економічних перетворень.

Реалізувати завдання відновлення економічного зростання лише грошово-кредитними засобами, запропонованими сучасним монетаризмом в умовах вітчизняної економіки майже неможливо. Це пояснюється тим, що теорія монетаризму спирається на тверду основу ринкової економіки, де діють конкурентні сили і як результат цього ефективно працює приватний сектор, існують відповідні інституційні механізми. В економіці України, яка зазнає трансформації в ринковому напрямі, ці передумови лише формуються. Нині недержавний сектор економіки працює не завжди ефективно, рівень монополізації виробництва є надзвичайно високим, ще не повністю сформований інституційний механізм перетворення заощаджень в інвестиції. Власне тому важливими складовими антиінфляційної політики можна вважати всі рішення, які сприяють появі цивілізованого конкурентного ринкового середовища, тобто, фактично, усі заходи з подальшої ринкової трансформації економічної системи.

Водночас зазначимо, що на сучасному етапі відновити економічне зростання без збільшення інвестиційної активності та підвищення ефективності функціонування фінансового ринку неможливо. Тому для виходу економіки з кризи необхідно, по-перше, значно підвищити питому вагу інвестицій в економіку, по-друге, збільшити державні інвестиції з бюджету розвитку. Джерелами формування доходів бюджету розвитку можуть бути як постійні доходи бюджету, так і державні заповичення на фінансовому ринку, в тому числі цільові – під конкретні проекти, доходи від приватизації та емісія. Використання керованої емісії на фінансування інвестиційних проектів не несе в собі таких негативних наслідків, як її спрямування на фінансування поточних витрат бюджету. Адже внаслідок зростання інвестицій повністю завантажуються існуючі та створюються нові виробничі потужності, що зменшує інфляційний сплеск унаслідок емісії. Інвестиції також дають можливість отримати реальні доходи підприємствам та їх працівникам, що в підсумку дасть змогу збільшити реальні доходи і бюджету. Саме цей напрям руху і

є тим шляхом, який, надаючи поштовх економічному зростанню, допоможе вирішити й інфляційну проблему на тривалу перспективу.

Інфляція та економічні кризи траплялися в усіх країнах, їх не уникала жодна держава. Проте навіть найважчі з них завершувалися, зазвичай, оновленням економіки та її зростанням. З огляду на це більшість дослідників вважає фінансово-економічні кризи переломним моментом у науково-технічному, соціальному, політичному і економічному розвитку. Історичні ситуації ідентично не повторюються, і тому навіть власний досвід потребує переосмислення в умовах сьогодення. Методи, що допомогли іншим країнам вийти із кризи і подолати інфляцію, повинні використовуватися Україною з врахуванням особливостей національної економіки.

1. *Абрамова М. А., Александрова Л. С.* Финансы и кредит: Учебное пособие. – М.: ИД Юриспруденция, 2003. 2. *Александрова М. М., Маслова С. О.* Гроші. Финанси. Кредит.: Навчально-методичний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. 3. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка. – Кн. 1 / За ред. С. Панчишина і П. Острроверха. – К.: Знання, 2006. 4. *Галицкая С. В.* Денежное обращение. Кредит. Финансы (теория и российская практика): Учебное пособие. – М.: Международные отношения, 2002. 5. *Гальчинський А.* Теорія грошей. – К., 1996. 6. Гроші та кредит: Підручник. – 4-те вид., перероб. і доп. / *М. І. Савлук,*

А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за заг. ред. *М. І. Савлука.* – К.: КНЕУ, 2006. 7. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. *О. И. Лаверушина.* – М.: Финансы и статистика, 2000. 8. *Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Сможенко Т. С.* Финансовый словарь. – Львів, 1997. 9. Закон України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 31 жовтня 2008 року № 639-VI. – <http://zakon.rada.gov.ua>. 10. Інфляція та фінансові механізми її регулювання / За ред. чл.-кор. НАН України *А. І. Даниленка.* – К.: Ін-т екон. та прогнозів, 2007. 11. *Коваленко О.* Інфляція в Україні: особливості та вплив на фінансову систему // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 308–315. 12. *Крупка І. М.* Інфляція та стабілізація грошового обігу // Гроші та кредит: навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 2010. – С. 92–129. 13. *Мельник О. М.* Інфляція: теорія і практика регулювання. Монографія. – К., Т-во "Знання", КОО, 1999. 14. *Мишкін Фредерік С.* Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К., 1998. 15. *Положенко Д. В.* Про гроші, інфляцію та фінанси у трансформаційній економіці // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 82–88. 16. *Томашук Л. С.* Основні принципи антиінфляційної економічної політики // Фінанси України. – 1999. – № 10. – С. 95–99. 17. Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо подолання фінансової кризи в Україні" від 17 листопада 2008 року № 1046/2008. – <http://www.president.gov.ua>. 18. Финансы, деньги, кредит: Учебник / Под ред. *О. В. Соколовой.* – М.: Юристъ, 2001. 19. *Фридман М.* Количественная теория денег. – М., 1996. 20. *Юртіна Т. В.* Інфляційні коливання в період ринкових трансформацій і їх вплив на економіку ринкового типу. – www.nbu.gov.ua. 21. Inflation / CIA World Factbook 2010. – Режим доступу : <https://www.cia.gov>.

Надійшла до редколегії 16.08.2010

Л. Гуляєва, канд. екон. наук

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Здійснено оцінку ступеня впровадження принципів сталого розвитку у банківському секторі економіки України. Визначено найпоширеніші форми прояву та основні підходи до реалізації корпоративної соціальної відповідальності у зарубіжній практиці фінансового бізнесу. Охарактеризовано сучасний стан реалізації українськими банками корпоративної соціальної та екологічної відповідальності.

The introduction of the principles of sustainable development is carried out in the banking sector's of economy in Ukraine. The basic forms and approaches to realization of corporate social responsibility in foreign financial business are also considered. The modern state of realization of bank corporate social and ecological responsibility in Ukrainian is investigated.

Вступ. В сучасному світі успіх будь-якої компанії, у тому числі і банківської установи, тісно пов'язаний з соціально-економічним розвитком країни, станом її навколишнього середовища. Загострення екологічних проблем, фінансова й економічна кризи, що охопили світ, доводять необхідність удосконалення діяльності банків, у тому числі в частині управління екологічними та соціальними ризиками. Відповідно в таких умовах на світовому фінансовому ринку зростає увага фінансових інститутів до концепції сталого розвитку, що знаходить свій прояв у підвищенні корпоративної соціальної та екологічної відповідальності провідних фінансових установ.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню ролі фінансових інститутів у забезпеченні сталого розвитку присвячені праці зарубіжних науковців, зокрема Б. Бауе, В. Ясінського, А. Міроненкова, І. Соболевої, фахівців Всесвітнього фонду дикої природи І. Герасимчук, К. Ілюмжинової, Г. Крафт, Ю. Лоттманн, окремі роботи вітчизняних економістів С. Єгорицевої, І. Горячек, М. Вернер, М. Дмитренко та інших. Однак, проблеми соціальної, екологічної відповідальності банків у контексті забезпечення сталого розвитку, взаємозв'язок корпоративної соціальної відповідальності з фінансовими результатами діяльності фінансових інститутів в реаліях України все ще залишаються практично недослідженими вітчизняною наукою. Існує об'єктивна необхідність розробки теоретичного підґрунтя та аналізу практичного впровадження принципів сталого розвитку у банківській системі України.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення оцінки ступеня впровадження принципів сталого розвитку у банківському секторі економіки України. Ставлять-

ся завдання: визначити найпоширеніші форми прояву та основні підходи до реалізації корпоративної соціальної й екологічної відповідальності у зарубіжній практиці фінансового бізнесу; охарактеризувати сучасний стан та форми прояву корпоративної соціальної та екологічної відповідальності банків України.

Виклад основного матеріалу. За визначенням Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища та розвитку, сталий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Сталий розвиток суспільства базується на соціальній та екологічній відповідальності людини та компанії. Фінансові інститути, що приєднуються до проблем сталого розвитку, переорієнтовують свою діяльність на здійснення відповідального фінансування. Останнє у широкому розумінні передбачає врахування фінансовими інститутами екологічних та соціальних ризиків, пов'язаних з клієнтами та профінансованими проектами, та створення адекватних систем управління такими ризиками. У вузькому розумінні поняття відповідального фінансування застосовують до фінансових інститутів, що спеціалізуються на фінансуванні соціально й екологічно значимих проектів [14, с.116]. Щодо компаній у світовій практиці виділяють два основні підходи до корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) [14, с.115-116]:

✓ **"реагуючий" підхід до КСВ** – зводиться до "роздачі грошей" компаніїю, яка, забезпечуючи певні вигоди для зацікавлених сторін, сама зазнає втрат. Частото носить характер ситуативної реакції на події в зовнішньому середовищі, включаючи благодійні пожертву-